

Sağlık ve Sosyal Refah Araştırmaları Dergisi

(2019) Cilt 1, Sayı 2, s. 14-19

Sağlık Algısının Değişmesi ve Sağlığın Metalaşmasında Medyanın Etkisi

Ali ALU*

Öz

Yaşamın vazgeçilmez bir unsuru olan sağlık kavramı her ne kadar modern tıp ve ona ait kavramları çağırırsa da toplumsal yapıya bağlı olarak şekillenip değişir ve bu bakımdan sağlık biyolojik bir sorun olmanın ötesinde sosyal ve kültürel bir olgudur. Özellikle günümüzde sağlık üzerinde kültürün etkilerinin daha fazla olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü değişen toplumsal yapıya bağlı olarak sağlık ve hastalık algıları da değişmektedir. Geçmişte daha çok biyolojik bir sorun olarak algılanan sağlık-hastalık olgusuna günümüzde sosyo-kültürel ve ekonomik etkenlerinde içinde bulunduğu çok boyutlu bir bakış açısıyla bakmak gerekmektedir. Günümüzde hastalık ve sağlık kavramının hızla rağbet gördüğü bir dönemde yaşıyoruz. Birbiriyle sanki zıt ilişki içindeymiş gibi gösterilen bu iki kavram, gündelik hayatta, görsel ve yazılı medyada gereğinde fazla kendine yer bulmaktadır. Gündelik yaşamda sağlığın yerinin bu kadar artması altında yatan sebeplerin başında; küreselleşme ile birlikte dünyada ekonomik gelişmelerin bir sonucu olarak; sağlık alanında yapılan iyileştirmeler ile birlikte halkın sağlığa olan bakışının değişmesidir. Eski dönemlerde insanlarda sadece hastalandığı ve mecbur kaldığı dönemlerde sağlık kuruluşlarına giderdi günümüzde ise kişi hasta olmasa bile sağlıklı kalmak ve daha kaliteli bir yaşam sürmek için sağlık kuruluşlarına başvurmaktadır.

Anahtar Kelimeler

*Sağlık, Hastalık,
Medya,
Küreselleşme*

Makale Hakkında

Geliş:
12.04.2019

Kabul:
25.05.2019

* Öğr. Gör. Ali ALU, Sağlık Yönetimi Bölümü, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, TÜRKİYE, E-posta: alialu21@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7608-2976

The Change of Health Perception and the Effect of Media on the Commodification of Health

Abstract

Although the concept of health, which is an indispensable element of life, evokes the concepts of modern medicine and its own, it is shaped and changed depending on the social structure and in this sense, health is a social and cultural phenomenon beyond being a biological problem. It will not be wrong to say that the effects of culture on health are more common today. Because health and disease perceptions vary depending on the changing social structure. In the past, it is necessary to look at the health-disease phenomenon, which is perceived as a more biological problem, with a multidimensional perspective in its socio-cultural and economic factors.

Today, we live in a period when the concept of disease and health is rapidly becoming popular. These two concepts, which are shown as opposed to each other, find more room in daily life, in visual and written media. The main reason behind this increase in the place of health in everyday life is; as a result of economic developments in the world together with globalization; change in the health of the public along with improvements in health. In the old days, people went to health institutions only in the times when they became ill and obliged to go to health institutions in order to stay healthy and to live a better quality even if the person is not sick.

Keywords

*Health, Disease
Media,
Globalization*

About Article

*Received:
12.04.2019*

*Accepted::
25.05.2019*

Giriş

İnsanoğlu birlikte yaşamaya başladığından beri sağlık hizmetleri profesyonel bir şekilde verilmiştir, realite de ilk hekimlik anlayışı köleci toplumlarda görünmüştür. Hekimlik anlayışı günümüze kadar biçimsel ve şekilsel olarak birçok değişime uğramış olsa bile, temelde aynı olarak kalmıştır. Küreselleşme ile birlikte bilim ve teknolojiye meydana gelen hızlı değişimler sağlık hizmetlerinde yeni alanların ve dalların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Günümüzde de tıp alanında hemen hemen her gün değişimler ve gelişmeler yaşanmaktadır(Etiz, 1993:47).

Sağlık problemleri uzun bir süre hekimlerin kontrolünde kalmış, son dönemler de ise toplum bilimcilerin ilgisini çekmeye başlamıştır. Hemen hemen bütün batı ülkelerinde sağlık alanında ki sorunlar ile hukukçu, sosyolog, ekonomist ve istatistikçiler çok yakında ilgilenmektedir. Bu gün ise sağlık uluslararası düzeyde ve karmaşık bir toplumsal sorun haline gelmiştir. Ekonomik ve düşünce konularında gelişmiş ülkelerde kamuoyu, özellikle siyasi partiler, meslek kuruluşları ve sendikalar konuyla ilgili yapılan tartışmalarda taraf durumundalar. Bu ülkelerde sağlık sorunları toplum bilimlerin ve teknik ilimlerin birlikte çalışma alanları ve değerlendirme konuları olmaktadır. Böylece sağlık, sadece hasta ile hekim arasında bir ilişki olmaktan çıkmış, iktidar ve siyasal partilerin ele alıp geleceğe dönük planlar yapmak zorunda olduğu, hayati öneme sahip bir konu olmaya başlamıştır(Duymaz, 2006:16).

Sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırıcı ve refah artırıcı etkisinin kolayca görülüp anlaşılması, toplumda ki tüm bireylerin ondan yeteri kadar ve eşit bir şekilde faydalanma tutkusunu ve özlemini geliştirmiştir. Sağlık hizmeti alanların bunu haklı ve bilinçli bir şekilde almanın yanı sıra bu konu ilgili çözüm bekleyen sorunların başında gelmesi de sağlık hizmetlerinin değerini artıran başka diğer bir etmendir(Duymaz, 2006:16).

Modern Dünyada Sağlık ve Medya İlişkisi

1980' den sonra Küreselleşmenin etkisiyle ekonomide, teknoloji ve kültürlerde meydana gelen gelişmeler ile birlikte dünyada ve Türkiye'de yeni bir sağlık algısını ortaya çıkarmıştır. Ortaya çıktıktan sonra hastalıkla savaşmak yerine hastalık belirtileri ortaya çıkmadan önce hastalığı önlemeye dönük çalışmalar çerçevesinde hastalığa sebep olabilecek riskler, yaşam tarzı ve tüketim davranışları uzun bir süreçtir tartışılmaya devam etmektedir. Tam da bu noktada sağlıklı kalmak ve sağlıklı yaşamı özendirmek için küresel kuruluşları eliyle medya aracılığıyla bir politik strateji olarak ortaya çıkmış ideal beden için yapılması gereken davranış ve yaşam şekli üzerinde durulmuştur. Sağlığın ve bedene dönük bu yeni algının ortaya çıkması sağlık ve hastalık alanında çalışmalar tarafında ciddi eleştiriler yapmıştır. Bu yeni anlayışa göre sağlığını ve ideal olan bedenini korumak için yaşam şeklini değiştirmesi gerektiğini vurgulamakta ve hastalık etkeni ortaya çık tığıında sağlığa odaklanmayı seçmektedir. Bu algı sağlığın ve sağlıklı beden için kişinin sürekli bedenini kontrol etmeyi ve izlemeyi zorunluluk haline getirmektedir. Bu yeni sağlık anlayışının insanların sağlığa ve bedene olan ilgisinin artmasını sağlamıştır. Bu yeni algının ortaya çıkmasında medya merkezi bir rol almaktadır(Conrad,2007:6).

Dünyada ortaya çıkan yeni sağlık algısı bu alanda yapılan politikaları da etkilemektedir. Yeni

dönemde tüketim kültürü ve medya etkisiyle toplumda hastalık, sağlık, beslenme ve güzellik algıları önemli ölçüde değişmektedir. Bu süreçte neoliberal politikaların da etkisiyle ortaya çıkan bireyselleşme, özgürlük ve beden ilişkisi tartışmaları bu sürecin düşünsel alt yapısını oluşturduğu görülmektedir. Her sistemin ve her ideolojinin varlığını idame ettirmek, ayakta kalabilmek ve kendisini kabul ettirmek için oluşturdukları sistemin kuralları ve düşünsel alt yapısı olur. Bu sistemin genellikle dışa dönük yüzü olur ve bu safhada toplum yararına genel olarak renkli mesajlar verilir. Fakat sahip olduğu aygıt, kurum ve sistemlerle insanları disipline etmek ve kontrol altında tutmak için kullanır. Bu süreç bireyleri birçok yönde etki altına alır Modern dönemde bu süreç basit rutinler halinde gündelik hayatın bir parçası haline gelmeye başlar ve belli bir zaman da sonra yaşamın her alanını kuşatarak bireyi ve toplumu dönüştürür(Zola,1994:43).

Dünya sağlık örgütü (WHO) sağlığı “sadece bedenlen hasta olmamak değil, fiziksel, akılsal ve sosyal açıdan da tam bir iyilik hali içinde olma” durumu olarak tanımlamaktadır. WHO’nun sağlık tanımına baktığımızda tam iyilik hali vurgusu dikkati çekmektedir yani kişinin sağlıklı olabilmesi için fiziksel, ruhsal, zihinsel ve sosyal olarak iyi durumda olmak gerekiyor bu bağlamda özellikle günümüzde can sıkıntısını, yaşlanmayı, çirkinliği, engelli olmayı, şişmanlığı vb. durumları hastalık olarak kabul ederek insanlara dayattığı söylenilebilir. Fakat bu süreçler insan yaşamın doğal akışı içerisinde her bireyin karşılaabileceği ve üstesinde gelebileceği sorunlardır. Geleneksel dönem ve toplumlarda söz konusu sorunlar hastalık olarak görülmezdi.

Iwan Illich, geleneksel toplumlarda yeme, içme, soluk alma, egzersiz yapma, düş görme, acı çekme ve savaşıma gibi süreçlerin doğal yaşamın ayrılmaz bir parçasının olduğu ve bu sorunların üstesinde gelmek için toplum kendi içindeki dinamiklerle çözümler bulunduğunu söylemektedir. Bu bağlamda modern öncesi dönemler sağlık toplumla uyumlu bir durum haline gelmişti. “Toplumca yaratılmış gerçekliklere karşı içgüdüsel değil, otonom ama yine de kültür tarafından şekillendirilmiş bir tepkidir” (Illich,1995:190). Illich’e göre modern öncesi dönemlerde insanların kimseden yardım almadan üstesinde geldikleri sıkıntıları günümüzde bu anlayış değişerek modern tıbbın konusu olduğu ve hekimler tarafında çözülmesi gereken bir sorun haline gelmiştir(Illich,1995:91).

Yeni paradigmaya göre neyin hastalık olup olmadığının kararını toplumda baskın kesimler tarafında karar verilmektedir. Bu bağlamda medya da yer alan sağlık ile ilgili haber ve yayınların; Foucault’un dediği gibi normalin ve anormalin sınırları çok keskin bir şekilde ayrıldığı, bu sınırlar dışında kalan kişiler ise çeşitli yollarla disipline edildiği, kontrol altına alındığı, tedavi edildiği, yönlendirildiği, sorunsallaştırıldığı görülmektedir. Medyada ki sağlık ile ilgili haberlerin yaygınlaşması gündelik yaşamımız sanki vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Bu bağlamda toplumun hastalıklar konusunda zaaflarını bilen tüketim endüstrisi ve medya yoluyla gösterilen program ve reklamlar yolu ile bu alanı büyük bir pazara dönüştürmektedir. Özellikle görsel ve yazılı medya yoluyla kadın bedeni, güzellik, diyet, kadın hastalıkları menopoza ve yaşlanma haberlerinin sürekli gündemde olması durumun ne kadar ciddi seviyelere ulaştığını göstermektedir. Dahası medya ki haberlerde verilen mesaj ve tavsiyelere bakıldığında gençlik, güzellik, cinsellik ile ilgili haberlerin sağlıklı olma ile eş tutulduğu görülmektedir(Foucault,2002).

Sağlığın çok rağbet görülmesi ve bireyselleşmesi sonucunda medikalizasyon olgusunu ortaya çıkarmıştır. Medikalizasyon; genel olarak hastalık ya da rahatsızlık durumunda tıbbi olarak tanımlanmayan

problem ve tedavilerin tıbbi olarak ifade edilmesidir. Yaklaşık yüzyıl önceye kadar tıbbi literatürde ve günlük yaşam dilinde yer almayan; hiperaktivite (ADHD), anoreksiya, kronik yorgunluk sendromu (CFS), travma sonrası stres hastalığı (PTSD), panik atak, fetal alkol sendromu (PMS) vs. birçok durum tıbbi uzmanlar tarafında tanımlaması ile birlikte artık toplum tarafında da kabul edilen hastalık ya da rahatsızlık olarak tanımlamaya başlamıştır(Conrad,2007:3).

SONUÇ

Modern dönemde medikalizasyon süreci, gündelik yaşamın büyük bir kısmını tıbbın alanı içerine çekerek “sağlık” ve “hastalık” kavramlarını insan yaşamının en değerli kısımları olarak bireye ve topluma dayatarak onları dönüştürmektedir(Zola,1994:43). Medikalizasyon sürecinde, daha önceki dönemlerde tıbbın konusu olmayan şeyler, günümüzde tıbbın ön önemli konusuymuş gibi ele alınmaktadır(Applbaum,2011:101). Daha önceki dönemlerde günah ya da suç olarak kabul edilen alkolizm, uyuşturucu bağımlılığı, cinsiyet farklılıkları, cinsel bozukluklar vs. durumlar, günümüzde tıbbi olarak hastalık kabul edilmektedir. Bunların yanı sıra geleneksel kültürlerde hastalık olarak tanımlanmayan endişe, adet, doğum, menopoz, yaşlılık ve ölüm gibi modern dönemde bu sorunlar tıbbi olarak ele alınmakta ve hastalık olarak kabul edilmektedir(Conrad,2007:6).

Hayatı birçok yönde müdahale eden medikalizasyon, bireyin doğumundan ölümüne kadar yaşamına hükmederek hayatı tıbbileştirmeye çalışmaktadır. Tam da bu noktada sağlık söz söz konusu sağlık olduğu zaman bireylerin davranışlarını değiştiren ve onları isteği yönde disipline eden görsel ve yazılı medyanın etkisi çok büyüktür.

Özetle; yaşamın birçok alanına müdahale eden ve yönlendirdiği gibi birey ve toplumun sağlığa ilişkin zaaflarından dolayı onu disipline eden sağlık olgusu yaşamın kültürleşmesine ve yaşamının her anında tahakküm kurmasına sebep olmaktadır. Bu çalışmanın amacı da modern dönemde küreselleşmenin etkisiyle yaşanan gelişmeler ile birlikte ortaya çıkan yeni sağlık algısı özellikle bu süreci yöneten kesimler, medya ve kitle iletişim araçları yoluyla bireyleri ve toplumu belli bir alana disipline ettiği ve yaşamın her alanına müdahale ederek bireyin ve toplumun davranışlarını yönlendirip hayatı tıbbileştirip ve sağlığı kültürleştiğine dair kanıtlar sunmaktır.

KAYNAKÇA

- Brown, J. (2002). Yönetişim; Neo-liberalizmin Siyasi Düzeni, Birikim, Sayı, 158, s. 36-43.
- Conrad, Peter (2007). Medicalization of Society. USA: The Johns Hopkins University Press.
- Duymaz, T. (2006). Lisans Tezi No:507 İstanbul, s.16
- Foucault, Michel (2002). Kliniğin Doğuşu. Çev. İnci Malak Uysal. Ankara: Epos Yayınları.
- Görenel, Z. İ. (2001). 1980 sonrası Neo-liberalizm ve Neo-Popülizm, İktisat Dergisi, Sayı. 418, s. 41
- Illich, Ivan (1995). Sağlık Gaspı. Çev. Süha Sertabiboğlu. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Vildan, T. (2015). küreselleşme ve alternatif küreselleşmenin ekonomik politik bir sonucu olarak mülksüzlerin medyası yüksek lisans tezi,
- Yanmaz, M. (2010). Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Son Dönem Sağlık Politikaları Yüksek Lisans Tezi, s. 16-17
- Zola, Irving K. (1994). “Sağlık ve Köreltici Tıp.” Profesyoneller İktidarı. İstanbul: 43-68.